№ 155 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 11 **1907** ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 11 № 155

ԵՐԵՍՈՒՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ՄԷԿ ՇԱՀԻ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում է խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ"
Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10–2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
[illegible]
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողի համար 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ԼՐԱԳԻՐԸ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ ԱՐԺԷ

ԵՐԿՈՒ րուբլի

Մի ամսվայ համար 1 րուբլի

Միքայէլ, Մարիամ, Գարսեան, Յովհաննէս, Ալէքսանդր, Մեսրոպ Խանոյեանները և իր սրտակից ընկերները սրտի խորը կսկիծով յայտնում են բարեկամներին և ծանօթներին՝ առաջինները իրանց որդու, երկրորդները իրանց եղբօր և վերջինները իրանց ընկերոջ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԽԱՆՈՅԵԱՆԻ

(Ներսիսեան Հայոց Հոգ. Դպրոց IV դաս. աշակերտ)

վաղաժամ մահը: Յուղարկաւորութիւնը տեղի կունենայ կիրակի, նոյեմբերի 11-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին Միքայէլեան հիւանդանոցից դէպի Հաւլաբարի ս. Մինաս եկեղեցի, իսկ այնտեղից Խօջիվանքի գերեզմանատունը:

1—1

ԵՂԲ. ՄԵԼԻՔ-ՄԱՐՈՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Խ. և Մ. ՄԵԼԻՔ-ՄԱՐՈՒԹԵԱՆՆԵՐԻ

յայտարարում է ի գիտութ. յարգելի վաճառականների, որ նրա

Մոսկվայի խանութում

վաճառվում են մեծ քանակութեամբ

ԳԱԼԱՆՏԵՐԷՅՆԻ

զանազան ապրանքներ: Գները շատ մատչելի են: Պատուէրները կատարվում են անյապաղ և ամենայն ճշտութեամբ:

Հասցէ՝ МОСКВА, Никольская улица, домъ графа Шереметьева, Торг. домъ

„Бр. Х. и М. Меликъ-Марутянцъ"

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

← ԹԻՖԼԻՍ ՄՈՍԿՎԱ →

(հ. կ.) ա. 15—4

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ի. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ: Ընդունում է 10—11 ժ. առաւօտեան, 6—7 ժ. երեկոյեան: Գրիբօեդովսկայա փողոց, տ. № 15, տէլէֆօն № 1000.

(ե. հ. կ.) առ. 10—10

ԲԺԻՇԿ

Ի. Ե. ԳՕԿԻԵԼՕՎ

Ընդունում է յատուկ վեներական, միզանցքասեռական, սիֆիլիս, կաշուէ և սեռական թուլութիւն ունեցող հիւանդներին, 9—12 ժ. առաւ. և 5—7½ ժ. երեկ., Ջղային թուլութեան բժշկելը էլեկտրականութեամբ և ջրաբուժութեամբ: Михайловская, № 113, Վետցելի հիւրանոցի մօտ, տէլէֆօն № 242

(ու. կ. ե.) առ. 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Այսօր, նոյեմբերի 11-ին

Դերասանուհի Ս. ԱԴԱՄԵԱՆ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ դերասանուհի Տ. Զարէլի և պ. պ. սիրողների

Կը ներկայացնէ

„ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ ԿՐԱԿՆԵՐ"

Դրամա 4 գործ. հեղ. Հ. Զուդերմանի

Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 8¼-ին

Տեղերի գները 3 ր. 20 կ.—80 կ., կանգնած՝ 50 կոպ.

Տոմսակները վաճառվում են ժողովարանի շվէյցարի մօտ:

(առ.) 1—1

Նոր լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է

Կ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ

ՋՐԿԱՆՔԻ ՅՈՅԶԵՐ

(Պատմուածքների և պատկերների ժողովածու) 214 երես, մաքուր թղթի վրա տպված, ԳԻՆՆ Է 50 կ.

Գլխաւոր պահեստը Թիֆլիս՝ «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում և «Փարօս» քէօշկում:

(կ. առ. ե. հ. չ.) 1—4

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նպաստ ստանալու համար. Վերջին տեղեկութիւններ. Կաթողիկոսի մահվան առիթով. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Վեհափառ կաթողիկոսի թաղումը. Էջմիածնի շրջանում. Թատրոն և երաժշտութիւն. Տեղեկութիւններ գաւառից. Բագուի իրականութիւնից. Շտուտգարտ — Հաագա — Էջմիածին. Ներքին լուրեր. Վրացիների կեանքից. Պ. Արամ Թ...-եանցի առաջարկի առիթով. Նամակներ խմբագրութեան. Մամուլ. Գիտութիւն, գրակ., գեղ. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. — Յիշողութիւններ Խրիմեանի մասին:

ՆՊԱՍՏ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

II

Մենք մի խորհուրդ էինք տուել Էջմիածնում եղած հայ պատգամաւորներին մտքի փոխանակութիւն կատարելու և պայմանաւորվելու այն բանի մասին, թէ ինչ եղանակով կարելի կը [illegible] պահովել իր միջնորդութեան աջողութիւնը:

Ինչպէս ասացինք, այդպիսի թւեր և տեղեկութիւններ քիչ ունենք և ներկայումս էլ հոգ չենք տանում այդ նիւթերը ունենալու:

Մինչև նոր հունձը պէտք է կերակրել քաղցած ժողովրդին: Չը կայ պաշար ժողովրդի ձեռքին: Ամայացած արտերը ցանելու համար անհրաժեշտ է ունենալ սերմ գոնէ գարնանացան անելու համար, որովհետև պակասում է սերմացուն:

Այժմ, երբ ձմեռը դեռ նոր է ոտք կոխում դէպի մեր գիւղերը, մենք լըսում ենք արդէն աղիողորմ գանգատներ և մորմոքներ, և մեր ականջին հասնում են սոսկալի լուրեր սովամահ դէպքերի մասին:

Իսկ քանի խորը գնանք դէպի ձմեռը և մօտենանք գարնան, այնքան աւելի ու աւելի մեծ սրութեամբ պէտք է խօսի կարիքը, առաջ բերելով ժողովրդական զրկանքի ու տառապանքի սարսափելի պատկերներ:

Պետական նպաստը անհրաժեշտութիւն է: Եւ մենք պէտք է ամեն հնար գործ դնենք ճշգրիտ կերպով ներկայացնելու մեր ժողովրդական կարիքի իսկական մեծութիւնը:

Յետաձգել և մոռացութեան տալ չէ կարելի այս խնդիրը:

«Մշակի» վերսկսման օրից մինչև այժմ աղաղակում ենք այդ կարիքի և նրան դարման անելու միջոցների մասին:

Պէտք է շարժվել, պէտք է գործել: Աղէտեալ ժողովուրդը յուսահատութեան դռան առաջ կանգնած՝ սպասում է մեր աջակցութեան, մեր բարեխօսութեան, մեր միջնորդութեան:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գանձակ, 9 նոյեմբերի

Երէկ երեկոյեան, մօտ ժամը 5-ին, Աղաջաղալեցի տանուտէրի եասաուլ Սուլթան Կիզիրեանցը, գինետնից դուրս գալով, ուղևորվում է դէպի հայոց Ս. Յովհաննէս եկեղեցին. դեռ երկու քայլ չարած, ատրճանակի հինգ հարուածով տապալվում է գետնին: Առաջին երկու հարուածից յետոյ Սուլթանը, հրացանը ուղղելով չարագործի վրա, ուզում է կրակել, բայց յաջորդող գնդակների հարուածից թուլանալով՝ ընկնում է գետնին: Չարագործը կարողացաւ փախչել-ազատվել գիշերային մթութեան մէջ: Ասում են, որ մի կողմնակի մարդ վիրաւորվում է ոտից: Դէպքը անհաքեկման մէջ ձգեց հարևան խանութպաններին, որոնք սկսեցին խանութները փակել ու այս ու այն կողմը փախչել ոտով ու կառքով:

Անմիջապէս դէպքի վայրը եկան զինուորական պահակները, թաղական պրիստաւները և արձանագրութիւն կազմեցին:

Սագան

—

Կ. Պոլսից հեռագրում են նոյեմբերի 8-ից, որ թիւրքաց զօրքերի առաջխաղաց շարժումը դէպի Պարսկաստան, սահմանագծային հողում, վերսկսվեց: Թիւրքերի կողմից իրանց գրաւած Սերտէշ գիւղում նշանակված կայմակամ Կայա-աղան, ինտրիգների միջոցով, արտաքսեց պարսից իշխանութիւնները, որոնք հեռացան Սաակիս: Մտադրութիւն կայ թիւրքաց զօրք ուղարկել Բանէ: Փոքր-Ասիայի հայաբնակ տեղերում գործերի դրութիւնը, համաձայն հիւպատոսական զեկուցումների, ծանր է համարվում: Հաղորդում են, որ քիւրդ մի ցեղի հզօր ցեղապետ Միլլի-Իբրահիմ փաշան կենտրոնացնում է Դիարբէքիրի մօտ մի քանի հազար քիւրդ:

—

Թաւրիզից հեռագրում են, նոյեմբ. 8-ից.

Խօյի և Սալմաստի շրջանների սահմանակից սիւննիաբնակ գիւղերում երթևեկում են թիւրքաց գործակալներ, առաջարկելով յայտարարվել օսմանեան հպատակ: Պարսից սահմանային յանձնաժողովը դեռ չէ եկել ոչ Ուրմի և ոչ Թաւրիզ: («Кавказъ»)

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

Բագուի վաճառականների պատգամաւոր Հաջի Աղա Ագասիեվ հեռագրել է Էջմիածնից, 7 նոյեմբերի, հետևեալը.

Լէնքօրանի քաղաքային աւագ Ախունդօվից հեռագիր ստացայ՝ ցաւակցութիւն յայտնել Լէնքօրանի մահմեդական հասարակութեան կողմից կաթողիկոս Մկրտիչ I-ի մահվան առիթով նրա տեղապահին և թաղմանը ներկայ եղող հայերին, ինչպէս և նրանց կողմից թաղմանը ներկայ եղողներին: Կատարեցի այդ յանձնարարութիւնը: Կաթողիկոսի տեղապահ Սուրէնեան շնորհակալութիւն յայտնեց Լէնքօրանի մահմեդականներին և անձամբ նրան, Ախունդօվին, բարեացակամ եղբայրական զգացմունքների համար հայ ժողովրդի վշտի օրերում:

—

Լէնքօրանի հայ հասարակութեան կողմից պատգամաւոր էր ընտրված պ. Բաղդասար Դօլուխանեան:

—

Թ Է հ ր ա ն: Ամենայն հայոց կաթողիկոս Մկրտիչ I-ի թաղման օրը հայոց դպրոցի շինութեան մէջ հոգեհանգիստ կատարվեց, որին հրաւիրված էին տեղական իշխանութիւնները և ռուսաց ու այլ միսսիաների անդամները: Հրաւէրին եկան գլխաւոր մուշտէիդների որդիները և անջումանների ներկայացուցիչները—յայտնի հռետորները: Նրանցից մէկը՝ սէիդ Ջէվադը մի ընդարձակ ճառով մատնանշեց, որ այժմ Պարսկաստանում բոլոր կրօնները հաւասար են, բոլոր դաւանութիւնների հետևորդները պէտք է սիրեն հայրենիքը, պահպանեն նրան, հոգան նրա զարգացման մասին և թշնամութիւն չանեն իրար միջև կամ օտար երկիրների դէմ:

—

Մոսկվա, 1 նոյեմբերի

Անցեալ օրը հեռագիրը գուժեց մեզ Էջմիածնից, որ այնտեղ կնքել է իր մահկանացուն ամենայն հայոց կաթողիկոս Մըկրտիչ Ա.:

Ծանր, շատ ծանր պիտի լինի մեզնից իւրաքանչիւրիս համար վեհափառ կաթողիկոսի մահը: Եւ այսօր այդ ծանրութիւնը պէտք է զգայ ամեն մի հայ, հայոց եկեղեցու ամեն մի անդամ: Եւ այդ զգացմունքը, այդ խոր վիշտը, այդ մեծ ցաւը առաջին անգամ այստեղ արտայայտեց Լազարեան ճեմարանը, որ հէնց վեհափառ կաթողիկոսի մահվան առաջին օրը, հոկտեմբերի 29-ին, պարապմունքներն ընդհատելով, հանդիսաւոր հոգեհանգիստ կատարել տուեց ճեմարանում, որին ներկայ էր ճեմարանի տեսուչ պ. Թանգեան՝ իր ուսուցչական խմբով և աշակերտներով:

Այնուհետև, տեղական հայոց եկեղեցական խորհուրդը, հոկտեմբերի 31-ին կաթողիկոսի մահվան մասին պաշտօնապէս յայտարարելով մայրաքաղաքի թերթերում, հրաւէր կարդաց ծխականներին՝ գալ ներկայ լինել այդ օրվայ պատարագին և հոգեհանգստին:

Հոգեհանգստին ներկայ էր մօտ 100 հոգուց բաղկացած երկսեռ բազմութիւն:

Ո՞ւր էր հայ հասարակութիւնը, ո՞ւր էր 300 հոգուց բաղկացած գաղութը, ո՞ւր էր մի քանի հարիւր հոգուց բաղկացած հայ ուսանողութիւնը:

Պատարագը նշանակված էր 11 ժամին. պատարագում էր Յարութիւն ատ. քահ. Պօպովեան, երգում էր Լազարեան ճեմարանի սաներից կազմված քառաձայն խումբը, պ. Տ. Մելիքեանի ղեկավարութեամբ, որ մինչև վերջ կանոնաւոր և աջողութեամբ կառավարեց: Խմբի երգածը լաւ տպաւորութիւն թողեց հասարակութեան վրա:

Պատարագի կիսում, «Հայր մեր»-ից առաջ, Իսահակ վարդապետ Տէր-Միքայէլեան դարձաւ հասարակութեան մի երկար քարոզով:

Պատարագից յետոյ սկսվեց սրտառուչ հոգեհանգիստը. ամենքի դէմքի վրա նկատելի էր թախիծ, վիշտ:

Հոգեհանգստից յետոյ մի խումբ մարդիկ, հէնց տեղն ու տեղը, եկեղեցու ներսում, հաւաքվեցին խորհրդակցելու վեհափառ կաթողիկոսի մահվան առիթով և որոշելու գաղութի անելիքը ներկայ դէպքում: Այստեղ Ստ. Մամիկոնեան ասաց, որ կաթողիկոսի մահից յետոյ Էջմիածնում ամեն ինչ տակն ու վրա է լինելու, որ մենք խօսք ունենք ասելու նրա մահվան առիթով: Նա ժողովի հրաւիրեց այդ մասին լուրջ խորհրդակցելու և անելու ինչ որ հարկաւոր է: Որովհետև այդ խորհրդակցութեան ներկայ էին 20—25 հոգի, այդ պատճառով էլ, հէնց այդ նոյն օրը, ժողով չէր կարող կայանալ և չը կայացաւ: Ժողովականներից մի քանիսը, ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ վեհափառ կաթողիկոսի թաղումը նշանակված է նոյեմբերի 6-ին, ցանկութիւն յայտնեցին իսկոյն և եթ մի ներկայացուցիչ ուղարկել Էջմիածին՝ վեհափառ կաթողիկոսի թաղմանը ներկայ լինելու: Մոսկվայի հայկական գաղութի կողմից, որպէս ներկայացուցիչ, մատնացոյց արվեց՝ Հայրիկի հետ մօտ ծանօթ և գաղութի նշանաւոր անդամ Ստ. Մամիկոնեան: Բայց, ի զարմանս ներկայ եղողների, նա հրաժարվեց, և այնուհետև առաջ դրվեց պրօֆ. Խալաթեանի թեկնածութիւնը: Վերջինս նախ՝ առաջարկեց ընտրել 2 հոգու, որովհետև իրան, որպէս ծառայողի, կարող են թոյլ չը տալ գնալու և երկրորդ՝ նա իրան գաղութի ներկայացուցիչ համարել չէր կամենում, քանի որ իրան ընտրողները 8—10 հոգի էին: Ի հարկէ, մենք միայն գովել կարող ենք պ. Խալաթեանի այդ գեղեցիկ և համակրութեան արժանի վարմունքը, որ չը կամեցաւ անկանոն և անօրինական ճանապարհով ընտրվել և գնալ Էջմիածին, որպէս ներկայացուցիչ Մոսկվայի հայկական գաղութի:

Մի ժամվայ խորհրդակցութեան ընթացքում շատ թեր և դէմ կարծիքներ լսելուց յետոյ, ներկայ եղողները, որոնց թիւը վերջը հասաւ 10 հոգու, վճռեցին ցրվել և ամենամօտ ապագայում նոր օրինական ժողով գումարել, ուր կորոշվի գաղութի դերը վեհափառ կաթողիկոսի մահվան խնդրում: Մոռացայ ասել, որ ժողովականներից մի քանիսը միտք յայտնեցին, որ գաղութի ներկայացուցիչը կարող է չը հասնել վեհափառ կաթողիկոսի թաղման, ուստի բարւոք համարեցին հեռագրել Թիֆլիս կամ Երևան, որ գաղութի կողմից մէկը ներկայացուցիչ գնայ Էջմիածին: Այդ կարծիքը այնքան էլ մեծ հաւանութիւն չը գտաւ ներկայ եղողների կողմից, այնպէս որ ժողովականների մեծ մասը անփափկան ներկայացուցիչ ունենալու կողմն էր:

Ոսկու-Զօն

—

Նուխի, 5 նոյեմբերի

Նոյեմբերի 4-ին Նուխու սիւննի և շիա դաւանութեան պատկանող թուրքերի դաշին և ախունդը քառասուն բնակիչների ներկայացուցիչներով եկան տեղիս փոխանորդ հ. Եղիշէ վարդապետ Ահարոնեանցի մօտ և վեհափառ հայրապետի մահվան ա-

ութեամբ իրանց ի սրտէ խորին ցաւակցութիւնները յայտնեցին՝ գրուատելով հանգուցեալի առանձնայատկութիւնները: Սիւնիների ղազին թեմա վերցնելով «Նուխու Թուրք ազգաբնակութեան հինգ անգամ հայերից բազմաթիւ լինելը, սակայն ամբողջ Կովկասին փորձով ցոյց տալը, որ աւերի, կոտորածի հետեւանքը առաջադիմութեան քարացումն է», պերճախօս շօշափելի փաստերով բացատրեց և ունկնդիրներին համոզեց Նուխու մի բուռն հայերի հետ իրանց անկեղծ եղբայր լինելը, որը հետաւեւած է տնտեսական շահերի և միենոյն կարիքներով ծանրաբեռնված դրացիութեան տեսակէտից, և վերջացրեց այսպէս. «Խոնարհվում ենք այդ մեծ մարդու ունեցած խաղաղասիրական, մարդասիրական զգացմունքների առաջ և ցանկանալով ցանկանում ենք, որ նրա յաջորդը ևս օժտված լինի եղբայրասիրական և ընկերվարական հակումներով»: Իսկ շիաների ախունդը, թեմա վերցնելով, որ «մեծ մարդիկ չեն մեռնում», շատ հմուտ կերպով մի ակնարկ գցեց Հայրիկի բանաստեղծական ձիրքի, գրական գործունէութեան և մարդասիրական զգացմունքների վրա:

Հայր փոխանորդը իր կողմից և իր հօտի կողմից անվերջ շնորհակալութիւններ յայտնեց Նուխեցոց եղբայրական վստահութիւնը վայելող Թուրք-եղբայրներին:

Ամբողջ Կովկասից և Նրանից դուրս շատ վայրերից շատ խորին ցաւակցութիւններ են յայտնվում մեծ մարդու կորստեան առիթով, բայց մեր Նուխեցի Թուրք-եղբայրների բերանից լսված ցաւակցութիւնները մի այլ համ, մի այլ ափոփիչ քաղցրութիւն ունեն, ըստ որում երբ ամբողջ Կովկասի հայ և Թուրք ազգաբնակութիւնը մի տենդային բանկմամբ, փոթորիկի առաջ վազող ոչխարների նման, ձեռքները արիւնով էր լուանում, երկիրը սրի, հրի, աւերի մատնում, հէնց այդ ղազին էր, այդ ախունդն էր, այդ Թուրք ինտելիգենցիան էր, որ Եղիշէ վարդապետի հետ միասին է որ ձիով, է որ կառքով վազում էին գիւղից գիւղ, հոծ բնակված Թուրք խուժանին խրատում էին՝ «այդ բոլորը կարկտաբեր ամպերի նման կը հոսեն, կերթան, կոտորածն էլ կը վերջանայ, դարձեալ պիտի մնանք մենք հայ և Թուրք դրացիներ՝ միենոյն ցաւերով այրվող հարևաններ»:

Եւ այսօր նրանք իրաւունք ունէին ճակատները պարզ, առանց քաշվելու բարձրահնչ յաջորդարանի դռներով, իրանց եղբայրական ցաւակցութիւններով մխիթարել յաջորդին և խնդրել նոյնը յայտնելու Նուխու ընդհանուր հայ ազգաբնակութեան:

Շնորհակալութիւն, անկեղծ շնորհակալութիւն մեր սիւննի և շիա եղբայրների անկեղծ ցաւակցութիւնների համար:

Ռուբար

—

Սղնախ, 7 նոյեմբերի

Ամսիս 6-ին, վեհափառ հայրապետի Թաղման օրը, տեղիս հայ և վրացի ազգաբնակութիւնն առաւօտից մինչև երեկոյ խանութները փակեց, և բոլոր համքարները իրանց սգաժապաւէն դրօշակներով հաւաքվեցին տեղիս մայր եկեղեցու գաւթում: Օրը անձրևային էր և մառախլապատ. այնուամենայնիւ ժողովրդի մեծ բազմութիւնը սպասածից շատ էր. գրեթէ քաղաքիս բոլոր վարչական տեղերն ու դպրոցական հաստատութիւնները փակված էին, որոնց պաշտօնեաներն իրանց ամբողջ կազմով եկել էին հանգուցեալ վեհի յիշատակը յարգելու: Առաւօտեան ժամը 10 և կէսին բակովեց պատարագ: Ի նշան սգի դիպաղարգակալը և սեղանի խաչկալը զարդարված էին Թաւշեայ սփռոցներով, դիակալի աջ ու ձախ կողմը կանգնած էին մօտ 400 աշակերտ-աշակերտուհի իրանց դպրոցի ուսուցիչների և վարժուհիների հետ միասին: Պատարագին երգում էր օրիորդաց երգեցիկ խումբը: Պատարագիչ Եղիշէ քահ. Տէր-Աստուածատրեանը «Տէր ողորմեա»-ից առաջ ազդու դամբանական խօսեց, որտեղ միառմի նկարագրեց հանգուցեալ վեհափառի գործունէութիւնը: Պատարագը վերջացնելուց յետոյ՝ քաղաքիս ամբողջ հոգևորականութիւնը հոգեհանգիստ կատարեց, որից յետոյ հայոց երկսեռ ծխ. դպրոցի աւագ-ուսուցիչը ատենաբանութիւն արեց:

Միխօ

—

Պետրովսկ, 6 նոյեմբերի

Վեհափառ հայրապետի մահվան լուրը այստեղ ևս հասաւ կայծակի արագութեամբ: Հոկտ. 30-ին վաղ առաւօտեանից զանգակները գուժեցին հայ ազգի մեծ կորուստը: Նոյն օրը ժամը 12-ին տեղիս հոգևորականութիւնը հոգեհանգստեան մաղթանք կատարեց, որին ներկայ էր քաղաքիս ամբողջ հայ ազգաբնակութիւնը: Հայերը, ի նշան սգի փակելով իրանց խանութները և թողնելով իրանց աշխատանքները, շտապել էին եկեղեցի՝ յարգելու անմոռանալի Հայրիկի յիշատակը: Նոյն օրը ուղարկվեց ժողովրդի և հայ-ուսուցչական խմբի կողմից ցաւակցական հեռագիր Էջմիածին սինոդի նախագահի անունով: Ցետոյ որոշվեց փոխադրել հեռագրով 45 րուբլի յանուն ճեմարանի տեսուչ պ. Մինաս Բերբերեանի, յատկացնելու այդ գումարը յօգուտ Գէորգեան ճեմարանի. պ. Բերբերեանը առանձին հեռագրով նշանակված է Պետրովսկի հայ հասարակութեան կողմից ներկայացուցիչ վեհափառի Թաղմանը: Այսօր ևս հանգուցեալ կաթողիկոսի Թաղման պատճառով կատարվեց հոգեհանգիստ և հեռագրվեց սինօդի նախագահին:

Եղիա Ղալաղարեան

Դիլիջան, 7 նոյեմբերի

Հոկտեմբերի 30-ին պատահական կերպով Դիլիջանից անցնող հեռագրից ժողովրդի մէջ կայծակի արագութեամբ տարածվեց Խրիմեան Հայրիկի մահվան լուրը. չը նայած որ մինչը չէին ուզում հաւատալ այդ գուժաբեր լուրին, որովհետև պաշտօնական ոչինչ չը կար, բայց արհեստաւորները և վաճառականները անմիջապէս կողպեցին իրանց խանութները, դադարեց նաև ուսումը դպրոցում: 31-ին ամբողջ օրը ի նշան սուգի դաս չեղաւ դպրոցում, խանութները կողպեցին. հանդիսաւոր պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարվեց: Նոյն ծանր կորուստի գիտակցութիւնը ամսիս 6-ին հաւաքել էր խուռն բազմութիւն եկեղեցի՝ Թաղման պատարագին ներկայ լինելու: Երկու հեռագիր ուղարկվեց Էջմիածին՝ ժողովրդի խորը վիշտը արտայայտող. մէկը՝ ամբողջ հասարակութեան կողմից, միւսը՝ տեղիս բոլոր «արհեստաւորների միութեան» կողմից, որը մի գեղեցիկ որոշում է կայացրել և հեռագրով յայտնել Էջմիածին.—հայոց Հայրիկի անմահ յիշատակը վառ պահելու համար հիմնվում է Դիլիջանում «Հայրիկեան գրադարան - ընթերցարան»: Ցանկանք իրականացած տեսնել աշխատաւոր արհեստաւորների մտաւորապէս առաջադիմելուն և զարգանալուն նպաստող այդ կուլտուրական հիմնարկութիւնը, որ պատիւ կարող է բերել արհեստաւորների միութեան և բարի օրինակ ծառայել աւելի ունևոր վաճառական դասակարգի համար:

—

Ցխինվալ, 8 նոյեմբերի

Ամսիս 6-ին, վեհափառ կաթողիկոսի Թաղման օրը, ժամը 10-ից սկսվեց զանգահարութիւն. հաւաքվեցին եկեղեցի հասարակութեան մեծ մասը, «Պալօվեան» հայոց աշակերտները ու աշակերտուհիները, Ցխինվալի ինտելիգենտ հասարակութիւնը և բարձր պաշտօնեաները: Ժամը 12-ին կատարվեց հոգեհանգիստ:

Հոգեհանգստի վերջը Բարսեղ քահանայ Տէր-Աբրահամեան [illegible] դրուատեց հանգուցեալ Հայրիկի սօցիալական ուղղութեամբ գործած աշխատանքները Թիւրքիայում և այն ճգնաժամերը, որ ունեցել է Ռուսաստանի մէջ այս վերջին խառնակութեան ժամանակ:

Նրանից յետոյ եղան խօսողներ հայերից և վրացիներից:

Վրացիներից երկու երիտասարդներ՝ պ. Ս. Մաճավարիանի և պ. Դ. Ծոնիշվիլի բաւական ընդարձակ կերպով խօսեցին մեր եկեղեցու սահմանադրութեան վերաբերմամբ և յայտնեցին իրանց ցաւակցութիւնը այդպիսի մեծ սօցիալիստ հոգևորականի կորստեան համար:

Մ. Սահաթեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

—

Էջմիածին, 6 նոյեմբերի

Առաւօտեան ժամը 7-ից սկսած ժողովրդի անագին բազմութիւն շտապում էր վանքը: Չը նայելով որ եղանակը սարսափելի վատ էր, ձիւնախառն անձրևը մաղում էր երկնքից, անանցանելի տիղմ լճացել էր Վաղարշապատի փողոցներում, բայց և այնպէս հարևան գիւղացիների շարանը անընդհատ ձգվում էր դէպի առաջ, անցնում էին դէպի վանքի մեծ դարպասը և նոր հիւրանոցը՝ բերելով նոր պատգամաւորներ, հիւրեր, հանդիսականներ, պաշտօնական անձինք: Իսկ տաճարի հիւսիսային դռնից և հարաւային կողքից ժամը 9-ից արդէն օղակ կազմած կարգ-կարգ կանգնել էին նորընծ գիւղացիները և, բացի պատգամաւորներից, ոչ ոքի ներս չէին Թողնում շըղթայից:

Պատգամաւորների թւում էին գտնվում մեր գրական և հասարակական գործիչներից շատերը՝ Հ. Առաքելեան Թիֆլիսի քաղաք. գումայի, Գայեանեան դպրոցի և «Մշակի» կողմից, Ղ. Աղայեան Բագուի հայ ուսուցչութեան կողմից, Ա. Ահարոնեան Ներսիս. դպրոցի և ուսուցչ. ինստիտուտի կողմից, Առաքել Բաբախանեան Աստրախանի ժողովրդի կողմից, Վ. Փափազեան Բագուի վանեցիների կողմից, Մ. Բերբերեան Նոր-Նախիջևանի բարեգործական ընկերութեան կողմից, Գ. Զուբար Նոր-Նախիջևանի քաղաքային ինքնավարութեան կողմից, Աուրպետ՝ Ալէքսանդրօպօլի հայ-կաթօլիկների կողմից, կոյս Թայիրեան Թիֆլիսի կուսանաց վանքի կողմից, Մելիք-Ազարեան Թիւրքիայի հայերի կողմից, Սամսոն Յարութիւնեան Բարեգործ. ընկ. կողմից, տ. տ. Աւթանդիլեան, Երամեան Յարութիւնեան և Մարտիրոսեան՝ Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործ. ընկ. կողմից, Բամֆօպուլլօ Աքիլլես Միխայլովիչ Կարսի յոյն հասարակութեան կողմից, Սրաբեան Գէորգ Հաջիտարխանի հայ գաղութի կողմից, Բաղդասար Դօլուխանեան և Կոնստանդին Խատիսեան Բագուի հասարակութեան կողմից, Երուանդ Թաղիանոսեան Բագուի Մարդաս. ընկ. կողմից, բժ. Թ. Զաքարեան Բագուի հոգաբ. կողմից, Բալլասա Շեխեան և Ալէքսանդր Ասրիբէկեանց Բագուի հայոց Կուլտ. ընկ. կողմից, Ս. Ասրիբէկեանց Պետերբուրգի հայ հասարակ. կողմից, տ. տ. Ս. Մելիք-Շահնազարեան և Սօֆիա Մինասեան «Մեղու» ընկերութեան կողմից, տ. Հրաչեայ և տ. Աղայեան Բագուի հայ կանանց կողմից, Ալէքսանդրօպօլի քաղաքային խորհրդի կողմից՝ Գեղամ Տէր-Պետրոսեան, բժշկապետ Ա. Բարայեան, Յարութիւն Ջիթողցեանց, Յարութիւն Բարսամեանց, Երևանի, Կարսի և այլ քաղաքների ինքնավարութիւններից, ճեմարանի ուսուցչական կազմը, Ներսիսեան, Թեմական և այլ դպրոցներից:

Մամուլի կողմից ներկայ էին՝ «Тиф. Листокъ»-ի, «Бак. Эхо»-ի, «Մշակի», «Ալիքի», «Նաթարալայի», «Տարազ-Աղբիւրի» «Յուշարարի», «Լումայի», «Հովուի», «Ախուրեանի» և այլ թերթերի կողմից: Պատարագը արդէն սկսված էր, որ հասաւ և «Русск. Слово» լրագրի թղթակից Կորեակօվը:

Թաղման կարգը վերջացաւ ժամը 2-ին և սկսվեցին ճառախօսութիւնները*):

Վրաց հասարակութեան կողմից ճառ կարդաց պ. Կիպշիձէն, սկսելով այսպէս. «Մեռաւ նա, որը իր ամբողջ կեանքում տանջվում էր իր ազգի համար, ով պաշտպանում էր իր չարատանջ ժողովրդի շահերը: Այսօր պատգամաւորները եկել են մասնակցելու նրա թաղմանը: Հայերի դարաւոր հարևան վրացիները պարտաւորեցրել են ինձ պսակ դնել հանգուցեալի վրա»: Այնուհետև նա պատմական մի համառօտ տեսութեամբ ընդգծում է հայերի պատմական-քաղաքական ընթացքը, եւրոպական մոքի ազդեցութիւնը, հայերի զարթնումը, ինտելիգենցիայի խաղացած դերը ինքնաճանաչութեան գործում և շեշտում է, որ պատրիարք Հայրիկը իր ժողովրդի այդ ձգտումների մարմնացումն էր: Դրա մէջ է կայանում հանգուցեալի նշանակութիւնը: «Զունենալով ոչ քաղաք. իշխանութիւն և ոչ էլ նիւթական միջոցներ, գրչով էր նա աշխատում զարթեցնել իր ժողովրդին, այդ սրբազան հրով էր բորբոքում ժողովրդին՝ դէպի հարևան ազգերը համերաշխութիւն քարոզելով: Ահա թէ ինչով է յայտնի Հայրիկը վրացիների յարգանքը»:

Նրանից յետոյ խօսեց Ամերիկայի և Բուլղարիայի հայերի պատգամաւոր Վռամեանը մօտաւորապէս հետևեալը. «Մենք հոս խորհելու համար չենք եկած, այլ եկած ենք զգալու, որովհետև Հայրիկը խորհող չէր, այլ զգացող: Մենք շատ ունեցանք մտածողներ, համալսարանականներ և այլն, բայց վերջին դարում ոչ ոք նրան հաւասարեցաւ ժողովրդի մէջ, որովհետև նա մերն էր ամենքի, հայ ժողովրդի, հայ գիւղացու, ճնշված դասի երգիչն էր նա, գործիչն էր: Ինձի համար Խրիմեանը կը մնայ անձնուիրութեան ամենամեծ սիմվօլը, խորհրդանշանը: Անձնուիրութեան Թափը ընկած է այժմ. անձնուրացներ քիչ կան մեզանում: Մեզի համար Խրիմեանը այդ մարդն էր, և դուք մեզմէ, Թիւրքահայերէս, յափշտակեցիք զայն: Նա ասում էր՝ «ես չը պիտի մեռնիմ, մինչև որ ազգիս ազատութեան արշալոյսը չը տեսնեմ»: Ես ցաւում եմ, որ դուք խլեցիք ու Թաղեցիք ժողովրդի ազատութեան առաջին մունետիկին Ներսէսի կողքին: Նա այստեղ տեսաւ իր ուզած ազատութիւնը, ռուսահայերն առաջինը տեսան ազատութիւնը, բայց Թիւրքահայերս յուսով ենք ապրում: Հաւատք ունիմ, որ ազատութեան արշալոյսը մենք այստեղէն պիտի ստանանք: Եւ դա մօտ ապագային վերապահված է ձեր վրա: Նրա անձնուրացութեան օրինակէն ազդվինք: Նա իր տաղանդը ժողովրդին գործադրեց, մենք ևս սովորենք նրանից՝ տաղանդը ժողովրդին գործադրել, ոչ ոքի խոնարհինք: Այն ժամանակ կը գանք ասելու Նրա շիրիմին, որ մեզ մօտ էլ արշալոյսը ծագեց: Գրաւական կը պահենք ձեզ մօտ նրա շիրիմը, Թող մնայ ձեզ մօտ. բայց մի մոռանաք և մեզ. մենք էլ բաժին ունենք, որովհետև մենք եղբայրներ ենք. դա մեր միութեան գրաւականն է»:

Հայ կանանց կողմից խօսեց տիկին Թաղէոսեան: Գաղթականութեան կողմից խօսեց մի Թիւրքահայ և յիշեցրեց, որ Հայրիկը, երբ 87 Թւականին հեռանում էր իր հայրենիքից եկեղեցում նա խնդրեց, որ եթէ ինքը մեռնելու լինի օտար տեղ, իր մարմինը բերեն և Թաղեն Վարագում. Նա այդ բանը կտակեց: «Բնութեան ձեռքը խլեց նրան մեզնից և բերաւ Արարատեան դաշտը և Թաղեց Էջմիածնայ գմբէթին ներքև: Գաղթականութիւնը սև փուշ դառաւ ամենքի համար, բայց կար մէկը միայն, որը չէր դադարէր սիրելէ, որից ոչ ոք մերժումն ստացած չէր: Նա ամենքի հայրն էր, ամեն Թշուառ նրա մօտ մուտք ունէր: Ի՞նչ արժէք ունի մեր խօսքը նրա պատմութեան առաջ: Մաղթենք, որ նրա փափագը իրագործվի: Ցայսը կը մնայ. ամբողջ գաղթականութեան երախտագիտական պարտքն է իրագործել»:

Ցետոյ հետևեալ խօսքերը արտասանեց Սարգիս Կուկունեանը. «Որդւ, հայ ազգ. չը կայ այլևս քո սիրեցեալ Հայրիկը, չը կայ մեր ուսուցիչը, չը կայ մեծ հայրենասէրն ու մարդասէրը, չը կայ այլևս սոնկային մարտիկը բռնակալութեան դէմ, չը կայ ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան քարոզիչը: Հայրիկ, Հայրիկ, դու գնացիր, ձեռքներս կրծքներիս ծալած՝ որբ Թողնելով մեզ: Ահա 17-ամեայ բանտային կեանքից և տաժանակիր աշխատանքից վերադարձած զաւակներովս կանգնած եմ քո սառը դիակի մօտ. Թող քո հոգին օրհնէ մեզ և զօրավիգ լինի, որպէսզի կարողանանք հայրենեաց հողի վրա ծածանելու ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան դրօշակը»:

Այնուհետև խօսեցին ռուսերէն լեզուով երկու հոգի, ճեմարանի աշակերտներից մէկը կարդաց Հայրիկի յիշատակին նուիրված մի գեղեցիկ ոտանաւոր, իսկ Բագուի առևտրական ուսումնարանի աշակերտներից մէկը խօսեց կարճ, բայց ազդու ու գեղեցիկ լեզուով ճառ՝ բնաբան վերցնելով անգլիական կեանքից:

Վերջում խօսեց Թուրքերէն լեզուով մօլլան, գրուատելով Հայրիկի բարեմասնութիւնները և ձգտումները դրացի ազգերի համերաշխութեան գործում:

Ճառախօսութիւնը վերջացաւ ժամը 4-ին, որից յետոյ հիւրերը հրաւիրվեցին սեղանատուն ճաշելու:

Հիւրերի Թւում կային Հաջի-Աղա Աղասիէվ Բագուի Թուրք վաճառականութեան ներկայացուցիչը, Ջաֆար-բէգ Ջաֆար-բէգօվ Երևանի Թուրք հասարակութեան կողմից: Ներկայ էր և խան-Էրիվանսկին, որը նոյնպէս մի քանի ցաւակցական խօսք արտասանեց ռուսերէն լեզուով:

Համարեա ժամը 6-ին, պատգամաւորներն ու հիւրերը, գոհ լաւ հիւրասիրութիւնից, հանգիստ մաղթելով Հայրիկի հոգուն, վերկացան ճաշից:

Հիւրերը և պատգամաւորների մի մասը անմիջապէս ճանապարհվեցին Էջմիածնից դէպի Երևան:

Լ. Դ.

*) Մենք առաջ ենք բերում միայն այն ճառերը, որոնց մասին չէ խօսվել «Մշակում»: Ծանօթ. Խմբ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

—

Խրիմեանը Կուզկունջուկի եկեղեցումն էր ապրում, ուր ես եկել էի մի տարի առաջ, այնպէս որ կարող էի միայնակ գնալ: Նրան գտայ իր փոքրիկ սենեակում երկու վեղարաւորների հետ, չը գիտեմ վարդապետնե՞ր էին թէ եպիսկոպոսներ: Ինձ տեսնելուն պէս՝

— Հը, գինէ (դարձեալ) եկա՞ր. բարով ես եկեր,—ասաց նա, ձեռքս բռնելով:

Այս անգամ էլ նա իր գլուխը շուռով ռազ արեց մօտը գտնված կրօնաւորներին, և, երբ միայնակ մնացինք,

— Սա ի՞նչ ըրիք, ի՞նչ սոսկալի աղէտ բերիք Կարնոյ գլխին,—դիմեց նա ինձ յանդիմանական ու չափազանց վշտացած շեշտով:

— Ի՞նչ է պատահել, Հայրիկ, միթէ արդէն ընկճվել էք. բայց չէ որ սա դեռ սկիզբն է,—պատասխանեցի անվեհեր եղանակով:

— Ի՞նչ... դեռ շա՞տ մարդ պիտի կոտորէք: Կըսեն, որ 60—80 հայ է կոտորվեր: Ասիա մըր է. կըսէիր, Թէ Եւրոպացիք պիտի միջամտեն...

Ես չէի կարողանում հասկանալ, թէ «Հայրիկը» իրօք այդ աստիճան միամիտ էր, թէ՞ կամենում էր միամիտ ձևանալ:

— Ի՞նչ էք ասում, Հայրիկ, միթէ դուք ենթադրում էք, թէ Կարնում պատահած մի փոքրիկ ցոյցով եւրոպացիք անմիջապէս պիտի միջամտէին ու Հայաստան ազատէին: Դեռ քանի-քանի այդպիսի ցոյցեր պիտի տեղի ունենան, քանի-քանի նահատակներ պիտի ընկնեն, մինչև որ եւրոպացիները հաւատան, թէ հայերը յիրաւի որ ընդունակ են ազատութեան համար կռուելու և զոհեր տալու: Դուք պիտի ուրախանաք ու փառաւորվէք, Հայրիկ, որ հայ ժողովուրդն էլ վերջապէս սովորում է իր արիւնը Թափել:

— Դու կատարեալ խենթ ես, տղաս. ինչպէս կրնայ Խայրիկն ուրախանալ իր զաւկները մահը տեսնելով,—ասաց նա յանդիմանական ձայնով:

Եւ ապա, փոքրիկ լռութիւնից յետոյ, նա նորից սկսեց դիպլօմատիկան աշխարհով հետաքրքրվել ու ինձ հարց ու փորձի ենթարկել այն մասին, թէ միթէ յիրաւի Անգլիան ու այլ մեծ պետութիւնները բոլորովին անտարբերութեամբ պիտի վերաբերվեն Կարնոյ կոտորածին ու չը պիտի զարթեցնեն հայկական հարցը:

— Առ այժմ դեռ ոչինչ չէ նկատվում,—ասացի,—բայց շուտով մենք կը ստիպենք Եւրոպային իր ուշադրութիւնը մեզ վրա դարձնելու: Ախր մենք պատրաստութիւններ ենք տեսնում այստեղ մի լաւ ցոյց անելու...

— Ի՞նչ ըրի՞ր, ինչ: Նորէ՞ն կուզէք բուլանդըրմիշ ընել (պղտորել): Հիմա կը հասկընամ, թէ ան մէկալ խենթերն ալ ինչու հոս եկած են: (Խօսքը Կաֆեանի և Մեղաւորեանի մասին էր): Անոնք ինծի բան մը չըսին: Պատմէ, նայիմ, աղ ինչ կուզէք ընել:

Երբ բացատրեցի նրան մեր կատարելիք ցոյցի մօտաւորական ծրագիրը, առանց սակայն մանրամասնութիւնների մէջ մտնելու, որպէսզի կուսակցական դիսցիպլինայի հակառակ բան կատարած չը լինեմ, և երբ նա իմացաւ, որ ցոյցը խաղաղ բնաւորութիւն է կրելու, հետևապէս վախ չը կայ, թէ մարդկային զոհեր կարող են լինել,

— Ըրէք, ըրէք—ասաց նա նորից կենդանացած ու զուարթացած:

Վայրկենապէս նրա դէմքի արտայայտութիւնը փոխվեց, նրա աչքերը նորից վառվեցին, մտախոհութիւնը անցաւ, և ես նորից տեսայ այն ոգևորված Խրիմեանին, որ տեսել էի առաջին այցելութեանս ժամանակ: Նրան ոգևորողն ու զուարթացնողը գլխաւորաբար այն միտքն էր, թէ, վերջապէս, եւրոպացիք, մանաւանդ Անգլիան (այս վերջինի վրա նա ամենից աւելի մեծ յոյսեր ունէր), միջամտութիւն ցոյց կը տան, ու հայկական հարցը ցանկալի լուծում կը ստանայ: Հէնց այդ պատճառով էլ Խրիմեանը դարձեալ ու դարձեալ սկսեց իր սիրած գուշակութիւնները մտմտալ. ինչպէս կը վերաբերվի Անգլիան, ինչ կասի Բիսմարկը, և այլն և այլն:

Այդ անգամ—1890 թ. ամառը—Պօլսում եղած ժամանակ ես այլ ևս Խրիմեանին չը տեսայ: Կատարվելիք ցոյցի պատրաստութիւնները, անվերջ ժողովներն ու վիճաբանութիւնները ոչ մի րոպէ ազատ չէին Թողնում, որպէսզի հնարաւոր լինէր այցելութիւններ անելու: Բացի դրանից՝ ինչպէս վերևում էլ յիշեցի՝ Պօլսի հնչակեան մասնաճիւղի վարչութեան մէջ մի փոքրիկ տրտունջ էլ կար Խրիմեանի դէմ. վարչութեան գանձապահը, ապահովութեան համար, իր մօտ եղած 30 ոսկու (մօտ 300 րուբլի) գումարը յանձնել էր Խրիմեանին պահելու, իսկ մի քանի օրից, երբ նա գնացել էր փողերը յետ ստանալու, Խրիմեանը ասել էր, որ այդ փողերը ծախսել է, խեղճ գաղթականների է տուել և չէ կարող այլ ևս վերադարձնել: Ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ վարչութիւնը ցոյցը կազմակերպելու համար դրամի անագին կարօտութիւն ունէր, իսկ դրամը հաւաքվում էր շատ մեծ դժուարութեամբ, Խրիմեանի այդ վարմունքը խիստ գրգռել էր թէ վարչութեան գանձապահին և թէ նրա մի քանի անդամներին: Գրգռել էր գլխաւորաբար հէնց այն տեսակէտով, որ «յեղափոխական» համարված Հայրիկը, գիտենալով հանդերձ որ իրան յանձնված գումարը յեղափոխական գործի համար հաւաքված մի գումար է, առանց երկար ու բարակ մտածելու, էլ չենք ասում՝ առանց դրամը յանձնողի կամքը հարցնելու, վերցրել ու ինչ որ վանեցի գաղթականների էր տուել: Մասամբ էլ ընկերներիս այդ տրտունջը ի նկատի առնելով էր որ ես զգուշանում էի Խրիմեանի մօտ գնալ, որպէսզի նրանց չը վշտացնեմ:

Խրիմեանին ես արդէն յայտնել էի, որ ցոյցը տեղի պիտի ունենայ յուլիսի 15-ին: Յուլիսի 15-ից երեք թէ չորս օր առաջ ինձ մօտ եկաւ Մամբրէ վարդապետը և յայտնեց, թէ Խրիմեանը մարդ էր ուղարկել ու կանչել էր իրան և խստիւ պատուիրել.

—Ամման, Մամբրէ վարդապետ, գիտեմ, դու կը ճանչնաս Խանազատը, Շմաւոնը ու Մեղաւորեանը. գնա շուտ առանձմէ մէկն ու մէկը գտիր և ըսէ՛ այն, որ Խանազատը ինծի ըսաւ, թէ պիտի ընէք յուլիս 15-ին, թող չընեն: Կը հասկնա՞ս. ըսէ, որ Հայրիկը կըսէ, որ չընէք:

—Այդ ի՞նչ պիտի ընեն, Հայրիկ,—հարցրել էր Մամբրէն, միամիտ ձևանալով:

—Դու անոնց ըսէ, անոնք կը հասկընան,—պատասխանել էր Հայրիկը, կրկին ու կրկին անգամ խնդրելով որ անպատճառ մեզնից մէկն ու մէկին տեսնի և իր յանձնարարութիւնը կատարի:

Շատ պարզ էր խնդիրը. կատարվելիք ցոյցի օրը մօտեցած լինելով, Խրիմեանը սկսել էր նորից վախ զգալ, թէ մի գուցէ ասված խօսքերն ու վերացական ծրագիրները յանկարծ իրականութիւն ստանան ու հետևանքը դարձեալ հայկական զոհեր լինեն և այն էլ, գուցէ, բոլորովին ապարդիւն զոհեր: Ես արդէն ըմբռնել էի Խրիմեանի հոգեբանութիւնը ու նրա «յեղափոխականութիւնը». նա յեղափոխականութիւնը սիրում էր գրքերի ու քարոզների մէջ, իսկ իրական ու կեանքի մէջ կատարված յեղափոխութիւնը, մանաւանդ երբ դա հայերին էր վերաբերում, նրան ուղղակի սոսկում էր պատճառում:

—Որպէսզի ծերունին չը վշտանայ, մտածելով թէ մենք իր խօսքին չենք լսում ու պատուէրները չենք կատարում,—ասացի Մամբրէ վարդապետին,—դու մինչև կիրակի (դա ցոյցը կատարվելու օրն էր) մի անգամ գնա Հայրիկի մօտ և ասա, որ, ինչքան փնտռում ես, մեզնից և ոչ մէկին չես կարողանում գտնել. ասա, որ Շմաւոնը արդէն գնացել է Պօլսից (իրօք որ նա արդէն գնացել էր Սամսոն, այնտեղից Սրաբկիրի կողմերը անցնելու համար), իսկ ես ու Մեղաւորն էլ փոխել ենք բնակարաններս, և դու տեղներս չես գտնում: Իսկ ցոյցը կատարվելուց յետոյ էլ կը գնաս և կասես, որ մինչև ցոյցի օրը մեզ չը տեսար:

Մամբրէն հէնց այդպէս էլ արել էր: Իսկ Խրիմեանը ցոյցից մի օր առաջ հեռացել էր Պօլսից ու մի ինչ որ արուարձան էր գնացել և Պօլիս էր վերադարձել մի շաբաթից յետոյ միայն:

Խ.-Ազատ

(Կը շարունակվի)

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

(Սեփական թղթակցից)

Էջմիածին, 5 նոյեմբերի

Այսօր, պատգամաւորների միջից ընտրըված յանձնաժողովում, ժողովականները վճռեցին, որ դամբանական ճառեր չը պիտի արտասանվեն թաղման ժամանակ, և ապա գնացին ընթրելու։

Ընթրիքից յետոյ առաջարկվեց վերաքըննել «ճառեր չարտասանելու» որոշումը, որ կայացրել էր պատգամաւորների ճնշող մեծամասնութիւնը։

Դա եղաւ ազդանշանը և սկզբնաւորութիւնը այն ազեղ տեսարանի ու անհեթեթ ենթադրութիւնների, որոնք մեր ժամանակակից տխուր իրականութիւնը պատկերացնում էին իրանց բնորոշ գծերով, կենդանի փայլով։ Արտայայտված ճառերը համեմվում էին վիրաւորական ակնարկներով, հրամայողական հրահանգներով պատգամաւորութեան մեծամասնութեան հասցէին՝ ընդունած որոշման համար։ Հռետորներից մի քանիսը նոյնիսկ այդ որոշումը համարում էին մի բօյկօտ հանգուցեալի դէմ և, անհամամիտ լինելով նախկին որոշման համար առաջ բերված պատճառաբանութիւններին, բացարձակ յայտնում էին, որ իրանք չեն հնազանդվելու և պիտի խօսեն։ Ոմանք առաջարկում էին ճառախօսների մէջ ընտրութիւն անել և ճառերը կրճատել։ Այդտեղ արդէն խօսում էին միայն բացակայող խմբակի մարդիկ, ճառեր արտասանելու կողմնակիցները, իսկ պատգամաւորական ժողովի տեսակէտները պաշտպանեց միայն մի հոգի։ Եւ, իսկապէս, հակաճառելը բոլորովին աւելորդ բան էր համարվում, քանի որ պարզապէս շեշտվում էր, թէ ճառ պիտի արտասանեն, թէկուզ նորից հակառակ որոշում լինի պատգամաւորների կողմից։ Ճառախօսներից միայն մէկը իրան պահեց կօրրեկտ շրջանակի մէջ, խօսեց առանց ակնարկների, բուռն ու անկեղծ ոգևորութեամբ, մեծ արժանապատւութեամբ. դա Ամերիկայի գաղութի պատգամաւոր պ. Վռամեանն էր։

Դժուարանում եմ պատգամաւորական ժողով անուանել, այլ կասեմ, որ սեղանաւորները լրացրին յանձնաժողովը մի քանի նոր անդամներով և ապա ցրվեցին իրանց օթեանները հանգստանալու։

Լ. Դ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Վաղվայ հայկական ներկայացմանը, ինչպէս հաղորդում են մեզ, կը մասնակցէ դերասան Յ. Աբէլեանը, որը կը գայ Բագուից։ Նա իր դերը «Նշանվածներ» պիէսում արդէն ուսումնասիրել է, որովհետև նա այդ իր դերում հանդէս է եկել արդէն Բագւում, ուր ներկայացվել է պիէսը։

—

Վեդեկինդի «Գարնան բողբոջներ» (Пробужденіе весны) պիեսի ներկայացումը գրաւել էր շատ մեծ բազմութիւն դէպի Արտիստական թատրոնը նոյեմբերի 9-ին։ Տեղի պակասութեան պատճառով մենք մեր հաշիւը այդ ներկայացման մասին կը տանք հետևեալ համարում։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Սղնախ, 7 նոյեմբերի

Ամսիս 4-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, Թիֆլիսից այստեղ եկող երկու հանրակառքերի վրա տասը հոգու չափ մարդկանցով, որոնց թւում լինում են և նահանգական դատարանի պաշտօնեաներ (սեսսիան), դեռ վերջին Կաճրէթ պօստային կայարանին չը հասած, մի խումբ զինված չարագործներ յարձակվում են և կողոպտում բոլորին։ Կողոպտելու ժամանակ եկողներից մի քանիսը ընդդիմադրութիւն են ցոյց տալիս ասելով թէ իրանք նահ. դատարանի պաշտօնեաներ են։—«Աւելի վատ. հա՛, դուք էք, որ մեզպէսներին համար խիստ պատժական վճիռներ էք արձակում. ուրեմն՝ հանեցէք ձեր կօշիկներն անգամ և տուէք, ինչ որ ունէք»։ Այսպէս՝ կողոպտված, բոբիկ ոտով հասնում են հանրակառքերի մէջ նստած մինչև Սղնախ։

Ամբողջ երկու շաբաթից աւելի է, որ փոքրահասակների մէջ կարմրուկ հիւանդութիւնը սաստիկ է տարածված. այս բոլէխ քաղաքիս մէջ 200-ից աւելի են հիւանդ, բայց անխնամ. իսկ սրանից առաջ հասակաւորների մէջ՝ 30—35 տարեկ ունեցողներ կային ծաղկով հիւանդներ, որոնք բժիշկների օգնութեամբ առողջացան, իսկ մի 32 տարեկան երիտասարդ կառապան առանց բժշկի օգնութեան՝ սնոտիապաշտ պառաւների բժկութեան զոհ գնաց։

Մի քանի չքաւոր պարոնների շնորհիւ՝ մեր հայրենակից, նախընթաց տարիների աւագ-ուսուցիչ՝ Յակոբ Գրիգորեանցին մեր հայոց ծխական դպրոցից հեռացնելու համար տեղացիները շատ են ափսոսում. մինչդեռ իր ժամանակին պապանձվում են, երկիւղ կրելով յայտնի նրան հեռացնող մեծ դէրք ունեցող պարոնից, որոնք մի ժամանակ խմորված կուսակցական ոգով, ովսաննա ասելով փառաց ի փառս բարձրացրին, տալով նրան մեծամեծ պաշտօններ... Այժմս մեր ուսումնարանը հարուստ է ուսուցչական խմբով, որոնք հրաւիրված են չաղ ռոճիկներով. իսկ եկամուտի կողմից շատ աղքատ։ Նորընտիր հոգաբարձութիւնը իր յոյսը դրել է ժողովրդի վրա և, առանց նախատեսնելու եկամուտի աղբիւրները, ուսուցիչներն էլ աւելացրեց, բանալով IV բաժանմունք։ Ցանկանում ենք աջողութիւն։

Միմոս

—

Քարահունջ, 28 հոկտեմբերի

Ինչպէս ամեն տեղ, նոյնպէս և մեր գիւղում տղրուկները եղանակին նայած պարում են. երկու տարի առաջ, ապագայում աղքատ գիւղացիների արիւնը դարձեալ ծծելու նպատակով, այդ խորամանկ պարոնները կրկնում էին յայտնի առակախօս Կռիլովի «Волкъ на псарнѣ» առակի գայլի խօսքերը։

Եւ մեր պատուական գիւղացիները գայլերի հետ բարեկամացան, որի արդիւնքը այն եղաւ, որ գայլերը, գազանային յատուկ ոգով էլ մնալով, սպասեցին ուրիշ աւելի յարմար ժամանակի իրանց որսն անելու։

Իսկ յարմար ժամանակը ստեղծվեց ինքն իրան, այն է ռէժիմը տիրեց ամեն տեղ, ազատ լեզուն կաշկանդվեց, գիւղի բողբոջ տարրը, ճնշվելով վաշխառուների ծանր լծի տակ, թողեց հայրենի տունն ու օթեւանը ու գնաց օտար երկիր։

Վաշխառուներին էլ հէնց այդ էր հարկաւոր. խրախուսեցան նրանց երազները և նրանք իրար յիշելով «դարա խալվաթ, թուլքի բակ» առածը, գիւղի գլխին բակ եղան բառի ամենալայն մտքով։

Եւ ահա ընդամենը մի քանի ամիս առաջ ժողովրդից արհամարհված այն պարոնները, որոնք իրանց կաշուից վախենալով ջուր տեսնելուց ձուկ էին դառնում, այսօր ոգևորված փողի զօրութեամբ և մի շարք ուրիշ հանգամանքների ազդեցութեան տակ դարձեալ մտել են իրանց հին դերերի մէջ և սկսել խեղճերի կաշին քերթել։

Աղքատ գիւղացիները մի կերպ անցկացնելով անցեալ անբեղմ տարին, հազիւ կարողացան աչք բանալ ամառս և հազար ու մի տանջանքներից յետոյ միայն նրանց իւրաքանչիւրին աջողվեց հանել 7—8 վեդրօ օղի։

Սակայն վաշխառուն մնացած չէր, նա այնպիսի խորամանկ միջոցների դիմեց, որ աղքատի հանած օղին էլ ամբողջապէս մտաւ նրա գրպանը։

Բայց մի՞թէ վերջ չը պիտի լինի այս բոլորին, միթէ աղքատ դասակարգը անվերջ կթի կովի տեղ պիտի ծառայէ վաշխառուի համար։ Ո՛չ, կարծում ենք ժամանակ է, որպէսզի քրտինքի հալալ աշխատանքով ապրող դասակարգը հասկանայ այդ ամենը և, արթնանալով խոր լեթարգիական քնից, դէն շպրտէ վաշխառուի ծանր լուծը իր ուսից. այդ ժամանակ միայն կարող է ապրել աղքատը իր հալալ աշխատանքով, առանց վաշխառուի կեղծ ողորմութեան։

Յ. Գրիգորեան

ԲԱԳՈՒԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

7 նոյեմբերի

Անգործների թիւը օր-օրի վրա աւելանում է. սկսած Ֆինլանդիայից, Բէլօրուսից, Ուրալի շրջանից մինչև Պարսկաստան և Թիւրքիա գալիս թափառում են, գրպանում եղած վերջին կոպէկներն էլ ծախսում, ապա սրա-նրա դուռը ծեծելով ու փողոցներում մուրացկանութիւն անելով մի կերպ մի քանի րուբլի են ժողովում, նըստում երկաթուղի կամ նաև առանց տոմսակի, «կօնդուկտօրի բերանը մի բան գցելով» ու անիծելով Բագուին և իրանց սև օրերը՝ վերադառնում են հայրենիք։

Սրանց մեծամասնութիւնը հայերն են կազմում։

— Սաքօ, գնանք Բագու հացի փող ճարենք...

— Բաս տեղ կը լինի՞. ձվ գործ կը տայ մեզ...

— Ի՞նչ ես ասում, տօ. Արշակը էս ա 2 տարի է Բագու է. բաս նա չէ՞ կարող մեզ մի փէշակի գնել...

Կոպէկներ պարտք անելով, գալիս են Բագու, մի քանի ամիս պարապ-սարապ թափառելուց և Արշակներից յոյսը կտրած, դատարկ գրպանով տուն են վերադառնում։

Իսկ հարուստները և գործի տէրերը...

— Է՜, ա՛ դէր, հի՞նչ ես սար՛մ, простой рамсъ եմ կեամ!

— Х. Х.-ին, վերևը գրիր 90։

— Բա հի՞նչ ըլաւ՝ —|—20, — 1020 ?.

— Օ՜, օ՜, օ՜ Х.-բաշին բամս է, բամս է, հա՛, հա՛ հա...

Այնպիսի մի հրահրոց և ճըղճըղոց, կարծես Ագրապոլիսը պայթեց...

— Տիկին, այսօր Կուլտուր. Միութեան ընդհանուր ժողով է նշանակված Տէլէֆօննայա փողոցում, ժամը 12-ին. խնդրեմ շնորհ բերէք։

— Ի՞նչ են խօսալու...

— Հայրենիկ յիշատակը յաւերժացնելու համար ուզում ենք մի որևիցէ յետ ընկած, աղքատ գիւղում մի երկսեռ ուսումնարան բանալ...

— Չէ, չէ, չէ, ջանս, 4 ժամէթ «բամսում»-ը տանուլ կը տամ՝ էդ տեսակ բաները գլուխս չունեմ...

Ահա թէ ի՛նչ է տիրում «բաղդաւորների» շրջանում. Թղթախաղ, վէչէրներ, «սիլբիլիութիւն», խաշ ուտել, электро-потеографъ, сине, кине ու հազար ու մի տեսակ «граф»-ներ, ուր «ВХОДЪ ДѢТЯМЪ безусловно воспрещается», ու դարձեալ թղթախաղի համար գլուխ կոտրելով կը վազեն, ինժեներ, կօնտօրշչիկ, քահ., տիրացու, վարդապետ, կին, աղջիկ, բոլորը բոլորը վարակված են վերև յիշածս ախտերով և առանց ընդհատումի երեկոյեան ժամը 8-ից սկսած մինչև 2, 3, յաճախ 4-ը գիշերվայ, իսկ լրագիր, ընթերցանութիւն, մի որևիցէ բարեգործական նպատակի ձեռնամուխ լինելու «գլուխ չունեն». 7 անգամ «մարս» կը գան, միայն թէ շուտով գլուխներից «ռադ» լինես...

Մանր էքսպրօպրիացիաներ յաճախ կը պատահեն, նոյնպէս յանկարծակի հրացանաձգութիւն (Թուրքական մասում, Աշուրով и Кº)։

Կենսական մթերքներն այստեղ ևս թանգացան. տաւարի մսի ֆունտը ծախվում է 13—14 կ., ոչխարինը—18—20 կ., հացը $5^1/_2$ կ. П տեսակը։

Ար. Մ.

ՇՏՈՒՏԳԱՐՏ—ՀԱԱԳԱ—ԷՋՄԻԱԾԻՆ

II

Հաագայից—Էջմիածին։

Մենք ունենք պատմական գնահատութեան մեր առանձին տեսակէտն ու ձևաչափը Խրիմեանի մասին, որպէս հասարակական-գրական գործիչ և որպէս կաթողիկոս—հոգևոր հիերարխիայի բարձր պետ. սակայն այստեղ խնդիրը դրա մասին չէ, այլ Դաշնակցութեան տակտիկական դիրքի մասին Խրիմեանի մահվան առիթով։

Արևմտեան Եւրոպայի ամեն մի սօցիալիստ,—օրինակները չը բերենք Կովկասից, որովհետև Դաշնակց.-ը կովկասեան սօցիալիստներին չը հաւանելու բարեհաճ ցանկութիւնն ունի,—կամ սօցիալիստ կուսակցութիւն կաշչէր ուղղակի ոտից գլուխ, եթէ տեսնէր կամ լսէր «սօցիալիստ» դարձած, Շտուտգարտ այցելած Դաշնակցութեան տակտիկայի մասին։

«Կովկ. Աշխատ» «սօցիալիստ» օրգանի սգազգած տողերով և պաթետիկ շէշտերով առաջնորդողը (սև շրջանակի մէջ) Խրիմեանի մահվան առիթով, մի հակասօցիալիստական քայլ է առաջին կարգի։ Անարժէք և նշանակութիւնից զուրկ է միանգամայն, ի հարկէ, երբ նա մի շարք բանասիրականներով («Խրիմեան և հայկական շարժումը»), խառացած գոյներով տենդենցիօզ լուսաբանութիւն է տալիս Խրիմեանի անցեալին, սեպելով նրան որպէս աշխատաւոր ժողովրդի, արհեստաւորութեան (խեղճ տերմիններ, որտեղ չէք շահագործվում դուք) «յեղափոխական» ներկայացուցիչ։

Սակայն մի րոպէ ենթադրենք նոյնիսկ, որ Խրիմեանը եղել է անցեալում՝ նորագոյն իմաստով մի յեղափոխական տիպ. դա դեռ հեռաւորապէս անգամ չէ ներում «սօցիալիստ» Դաշնակցութեան սգազգած տակտիկ ունենալու սուգ յեղափոխականի մահվան համար։ Անհատի կամ կուսակցութեան յեղափոխականութիւնը չէ, որ բնորոշում է նրանց մտաւոր դաւանանքը, այլ նրանց հասարակական աշխարհահայեացքը պրօլետարական-սօցիալիստական կամ բուրժուական-նացիօնալիստական. յեղափոխականութիւնը որակաւորում է միայն անհատի կամ կուսակցութեան գործելակերպի մեթօդական բնոյթը. օրինակ ասում ենք՝ բուրժուական-յեղափոխական կամ նացիօնալիստ-յեղափոխական և պրօլետարական յեղափոխական կամ սօցիալիստ - յեղափոխական։ Ասացէք, ո՞ր յեղափոխական տիպին էր պատկանում Խրիմեանը իր անցեալով (կրկնում եմ, ենթադրենք մի րոպէ, որ նա յեղափոխական էր)։ Եւ ոչ մի դաշնակցական չի պնդի և չի կարող պնդել այն ծիծաղաշարժ միտքը, որ Խրիմեանը եղել է սօցիալիստ-յեղափոխական, ergo նա յեղափոխական էր բուրժուական-նացիօնալիստական իմաստով։

Այժմ ինքներդ պատասխանեցէք, ընթերցող, սօցիալիստական աշխարհահայեացքը ներում կամ թոյլատրում է Դաշնակցութեան (եթէ նա սօցիալիստ է) մի ոչ - սօցիալիստ յեղափոխականի մահը սգալ այդ եղանակով, այդպիսի ձևերով։ Ի հարկէ ոչ։

Այդ անցեալի նկատմամբ։

Ի՞նչ էր Խրիմեանը իր գոյութեան ու գործունէութեան միջին և վերջին տասնամեակներում։ Նա պատրիարք էր, նա կաթողիկոս դարձաւ։

Ի՞նչ է նշանակում դա։

Դա նշանակում է, որ նա դարձաւ համահայութեան դարաւոր ինստիտուցիայի (եկեղեցու) բարձրագոյն պետը. դա նշանակում է, որ նա դարձաւ կղերական հիերարխիայի ծայրագոյն ղեկավարը, եկեղեցական-կրօնական տրադիցիաների պահապանն ու խնամատարը։ Իսկ դա նշանակում է՝ սօցիալիզմի սկզբունքների տեսակէտից, որ Խրիմեանը ստանձնեց ոչ-յեղափոխական դիրքն ու պաշտօնէութիւնը մեր հասարակական կեանքում։ Սա բացատրութեան անկարօտ մի տարրական իրողութիւն է, յայտնի ամենքին, ով ծանօթ է սօցիալիզմի այբուբենին։

Դաշնակցութեան «սօցիալիստական» ծրագրի մինիմումը չէ ճանաչում և ընդունում կրօնի, եկեղեցու, հոգևորականութեան հասարակական արժէքը. յայտարարում է այդ բոլորը մասնաւոր խղճի գործ. նա պահանջում է եկեղեցու բաժանումը պետութիւնից, կրօնի վերացումը դպրոցից։ Բայց այսօր այդ «սօցիալիստական» ծրագրի «սօցիալիստ» ներկայացուցիչը սգում է կրօնի, եկեղեցու, հոգևորականութեան պետի վախճանը։ Երէկ՝ Էջմիածին գումարված հայկական պարլամենտում մի շարք պոռոտախօս ու դեմագօգ երեխաներ փփուրը բերնին կաթողիկոսին և միաբանութեան «քշել» էին սպառնում Էջմիածնից, այսօր նոյն Դաշնակցութիւնը ողբում է Էջմիածնի թափուր գահը և վաղը, գուցէ, կըդնէ իր կողմից իր յատուկ կաթողիկոսական թեկնածութիւնը։

Դա էլ կը լինի հրրորդ «սօցիալիստ-յեղափոխական» առաքինութիւնը։

Շտուտգարտ—Հաագա—Էջմիածին։

Շտուտգարտից յետոյ Դաշնակցութիւնը չը խորշեց և ոչ մի սրբութեան առաջ երկու անգամ և երկու խոշոր դէպքերում վաճառքի հանելու սօցիալիզմի անունն ու սկզբունքները որպէս մի հասարակական քաժէկօն։

Խեղճ հայ աշխատաւոր ժողովուրդ. դեռ շատ ես անգիտակից, յետամնաց ու անկուլտուրական, որպէսզի կարողանաս քննադատօրէն վերաբերվել դէպի Դաշնակցութեան մտածածն ու արածը, որպէսզի կարողանաս ըմբռնել, որ Դաշնակցութիւնը հագել է կարմիր քղամիտ, ծածկել իր նացիօնալիստական ներքինը սօցիալիստական մոլորեցուցիչ վերնաշըղըշով։ Այսօր քեզ կը հրապուրէ, քո սիրտը շահելու, գրաւելու համար Շտուտգարտից կերթայ «սօցիալիստական» ծրագիրը ձեռքին։ Վաղը Թիւրքահային կը շոյէ՝ Հաագաներ երթալով, որպէսզի ցոյց տայ, որ նա մոռացութեան չէ տուել երբէք հայկական սրբազան դատը։ Միւս օրը հայ բուրժուազիային կը ժպտայ, սիրտը կը շահէ գրպանները լեցուն աղաների, ապացուցելով հայ բուրժուազիային որ Դաշնակցութիւնը ինչպէս միշտ, այնպէս և այժմ, ունի մի բաբախող սիրտ և մորմոքվող զգացմունք հայ ազգի դարաւոր «պահապան-սիւնի»՝ հայաստանեայց ս. եկեղեցու համար մռնչելու և գործելու։

Հանգիստ եղէք, պարոններ, դուք շահագործեցիք փափուկ մօմենտը՝ կրկին ու կրկին մոլորեցնելու և շփոթելու հայ բուրժուազիային, սիրաշահելու նրա սիրտը, զարնելու անգիտակից մասսաների նուրբ ինստինկտներին։

Բայց չէ՞ որ այդ մասսաները մի օր գիտակցութեան կը գան...

Intimus

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Նոյեմբերի 9-ին քաղաքային դումայի դահլիճում կայացաւ մի յատուկ խորհրդակցութիւն հացի խնդրի մասին, որին մասնակցում էին՝ Թիֆլիսի նահանգապետը, նրա օգնականը, քաղաքագլուխը, վարչութեան անդամները, մի քանի հրաւիրված անձինք և հացթուխների ներկայացուցիչները։ Տեղի ունեցան տաք և երկար վիճաբանութիւններ։ Հացթուխները յամառօրէն պնդեցին, թէ իրանք չեն կարող սակագնի գներով վաճառել և ծայրայեղ դէպքում կը փակեն իրանց փուռերը։ Նահանգապետը առաջարկեց սահմանված սակագնով հացը վաճառել կրկին երկու շաբաթ, իսկ այդ ժամանակամիջոցում քաղաքային վարչութեան գործակատարները թող երկրորդ անգամ փորձ համար հաց թխեն և տեսնեն հետևանքը, և, եթէ անշահաւէտ կերևայ սահմանված սակագինը հացթուխների համար, կարելի է նորը որոշել։ Հացթուխները սակայն չը համաձայնեցին։ Նահանգապետը այն ժամանակ նախազգուշացրեց հացթուխներին, որ եթէ նրանք կը խախտեն սակագինը, կենթարկվեն շատ խիստ պատժի։

◆ Թիֆլիսի հացթուխները հրաժարվում են քաղաքային ագենտներից վերցնել և կպցնել իրանց փուռերում հացի սակագնի ցուցակը։ Շատերը դեռ շարունակում են հացը վաճառել սակագնից թանգ գներով։

◆ Նոյեմբերի 9-ին, երեկոյեան ժամը 10-ին, Լերմօնտօվսկի փողոցում, Վարդանեանի տան սանիքը ռումբ նետվեց, որը պայթեց և կտորներով ցրվեց սանիքում։ Զայթումից ոչ ոք վնասված չէ։

◆ Ինչպէս հաղորդում է «Бак. Эхо» լրագիրը, լեռնային ինժեներ Վաչեանը և նաւթարդիւնաբերող Արսէն Կրասիլնիկեանը հայ սովեալների օգտին նուիրել են իւրաքանչիւրը 1-ական վագօն ալիւր։

◆ Ի նկատի ունենալով որ ժողովրդական համալսարանների և դպրոցից դուրս կրթութիւն տարածող ընկերութիւնների գործունէութիւնները համանման են, հարց է ծագել միացնելու այդ երկու ընկերութիւնները ի մի։ Այդ հարցը քննելու համար երէկ, նոյեմբերի 10-ին, նշանակված էր յիշեալ ընկերութիւնների անդամների միացեալ ժողովը։

◆ Թիֆլիսում բացված 2-րդ փոխադարձ վարկի ընկերութեանը գրվել են 530 հոգի, որոնք վճարել են անդամակցական վճարներ՝ 28,000 րուբլի։ Վճարը 10—500 րուբլի է։ Ընկերութեան հիմնադիրները կազմել են 1908 թ. նախահաշիւը, որը կը ներկայացվի հիմնադիրների ժողովին, որ նշանակված է նոյեմբերի 25-ին։

◆ Անդրկովկասի, Հարաւ-արևմտեան երկրի ու արտասահմանի և Թիֆլիսի ու Օդեսայի միջև աւելի արագ հեռագիրներ փոխանակելու համար հաստատվում է ուղղակի հեռագրական հաղորդակցութիւն Ուիտստօնի ապարատով։

◆ Կարգադրված է, որ այսուհետև Անդրկովկասի երկաթուղագծերի բոլոր կայարաններում, կայարանների մօտ, առանձին տեղերում վաճառվեն ուտելեղէններ և զանազան մթերքներ ճանապարհորդների համար։

◆ Այսօր, նոյեմբերի 11-ին, երեկոյեան կայսերական բժշկական ընկերութեան շինութեան մէջ կը կայանայ ժողովրդական ընթերցանութիւն։ Բժ. Ա. Ն. Դիասամիձէն երեկ. ժամը 6-ին վրացերէն լեզուով կը կարդայ «ծաղիկ» հիւանդութեան մասին. բժ. Ա. Գ. Մխիթարեան՝ երեկ. ժամը 7-ին հայերէն լեզուով «խօլերայի» մասին։ Ընթերցանութեան ժամանակ ցոյց կը տրվեն մոգական պատկերներ։ Մուտքը ձրի է։

◆ Նոյեմբերի 8-ին կայացաւ վրաց ազգագրական և պատմական ընկերութեան նիստը, ուր պ. Ս. Գօրգաձէն դասախօսեց Վրաստանի պատմութեան այսպէս կոչված կրկնաթագաւորութեան ընթացքի մասին (1-ին և 2-րդ դարերը Ք. ա.)։ Զեկուցանողը, յենվելով Ստրաբոնի և այլ կլասիկ պատմագէտների վրա, ապացուցեց, որ 1-ին և երկրորդ դարերում կրկնաթագաւորութիւն գոյութիւն չէ ունեցել։ Միաժամանակ զեկուցանողը շօշափեց այն հարցը, թէ առհասարակ ինչ աստիճան անհերքելի են «Քարթլիս Ցխօվրէբայի» տուած տեղեկութիւնները և փաստերը, որովհետև այդ աղբիւրը ամենաարժանահաւատ և միանգամայն վստահելի աղբիւր է։ Ուշ լինելու պատճառով՝ ընդդիմախօսութիւններ տեղի չունեցան։

◆ Վլադիկավկազում ապրող վաճառական Օմար Ամինտաէվին, Զաքաթալայի բնակիչ Համզատ Խալիլովին և լեռնային ինժեներ Միխայիլ Կօխին Կովկասի Փոխարքան թոյլատրել է աւտոմօբիլների երթևեկութիւն հաստատել հետևեալ ճանապարհների վրա. 1) Թիֆլիս-Սղնախ-Լագոդախ-Զաքաթալա-Նուխի-Եւլախ, 2) Եւլախ-Շուշի, 3) Քիւրդամիր կայարանից Շամախի, 4) Աղստաֆա կայարանից Ղազախ-Դիլիջան-Ղարաքլիս, 5) Թիֆլիս-Թելաւ-Ցինօնդալի, 6) Թիֆլիս-Մանգլիս, 7) Թիֆլիս-Դուշէթ, 8) Բօրժօմ-Աբասթուման և 9) Սղնախ-Թելաւ։

◆ Ստացանք 1) Յարութիւն Եսայեանի «Սօնայի նշանդրէքը, կամ Մօցիքուլի վրէժը» լօզվիլ 1 գործ., 2-րդ տպագրութիւն, հրատ. Կ. Աղամեանի, գինն է 15 կօպէկ, 2) «Զրկանքի յոյսեր» (Պատմուածքների և պատկերների ժողովածու), գինն է 25 կօպէկ։

◆ Դեռ այս տարվայ գարնանը Թիֆլիսի քաղաքային դուման որոշեց անմիջապէս ձեռնարկել Մուխրանեան կամուրջի կառուցման Կուր գետի վրայով, որի պատճառով սկսեցին պատրաստութիւններ տեսնել և բերել տալ քարեր և այլ նիւթեր։ Կամուրջի կառուցման վերջնական նախագիծը, որ կազմել էր ինժեներ Կարելինը, ուղարկվեց պրոֆեսոր Պատօնին, որ, քննելով նախագիծը, վերադարձրեց քաղաքային վարչութեան։ Միևնոյն ժամանակ այդ կամուրջը կառուցանելու գործադիր մասնաժողովը ժողով չը գումարեց, և գործը ընթացք չը ստացաւ, մինչ քաղաքը պայմանագրով կապված է էլեկտրաքարշի անօնիմ ընկերութեան հետ, որը գումար է բաց թողել կամուրջը շինելու համար։ Այդ կառուցման համար քաղաքը իր ձեռքի տակ ունի 200,000 րուբլի։ Այժմ քաղաքային վարչութիւնը յիշեց նախագծի մասին և պատրաստեց մի զեկուցագիր՝ դումա մտցնելու համար։ Վարչութիւնը առաջարկում է անմիջապէս ձեռնամուխ լինել կառուցմանը։ Քաղաքային ինժեներին յանձնարարված է կազմել տեխնիքական աշխատանքների ցուցակը և ժողովել ամբողջ նիւթը, իսկ քաղաքային երկրաչափին՝ պատրաստել ոչ միայն կամուրջի մուտքերի, այլ և կամուրջի մօտ ընկած տեղերի մուտքերի պլանները և գծագիրները։

◆ Նոյեմբերի 9-ին Վօկզալնի փողոցում, Նիժարաձէի պանդոկի դիմաց, ատրճանակով վիրաւորվեց ձախ կողքից և աջ ոտից իշխան Իվան Ցիցիանովը։ Հարցաքննելու ժամանակ վիրաւորվածը յայտնեց, որ նրան վիրաւորեց իր հարազատ որդին՝ նախկին ուսանող Զախարը։ Ձեռք առնված միջոցների շնորհիւ Զախար Ցիցիանովը ձերբակալված է 1-ին քաղաքամասում։

◆ Նոյեմբերի 9-ին, 2 և կէս ժամին, Տամօժնի և Աբաստումանսկի փողոցների անկիւնում, երեք անյայտ չարագործներ մի քանի անգամ անհետևանք կրակեցին Թիֆլիսեցի Սերոբ Տէր-Գրիգորեանի վրա, որից յետոյ երեքն էլ դիմեցին փախուստի։ Փախչողների ետևից ընկաւ ինքը՝ Տէր-Գրիգորեանը և պահակատեղի քաղաքապահը, որը փախչողների ետևից կրակեց երկու անգամ, բայց ապարդիւն. Միքայէլեան փողոցում չարագործները կառք նստեցին և սլացան փողոցով։ Սադօվայա փողոցի անկիւնում քաղաքապահը կանգնացրեց կառքը. չարագործները անհետևանք կրակեցին քաղաքապահի վրա, իսկ սա իր հերթին կրակեց չորս անգամ, նոյնպէս անհետևանք։ Պաստերօվսկի և Միքայէլեան փողոցների անկիւնում չարագործները իջան կառքից և նրանցից երկուսը, վազելով Անդրկովկասի երկաթուղիների ծառայողների սպառողական խանութի միջով, մտան այգին և փախան, թողնելով ճանապարհին Մաուզէրի և Նագանի սիստեմի ատրճանակի ամաններ, իսկ նրանցից երրորդը՝ Լէօնտի Կվանտալիանին ձերբակալվեց Վելիկօկնեժսկի

[illegible]

Նոյեմբերի 18-ին Արտիստական ընկերութեան դահլիճում հետևեալ վերնագրով «Ժողովրդական գաղափարը փիլիսոփայական իդէալիզմի տեսակէտից»։

Դր. Րօրաքիձէն ընդամենը 26—27 տարեկան երիտասարդ է. Լէյպցիգի համալսարանում նա յատկապէս ուսումնասիրել է փիլիսոփայութիւն։ Այնուհետև գերմաներէն լեզուով Գերմանիայի զանազան քաղաքներում կարդացել է մի քանի դասախօսութիւններ։ Անցեալ տարի նրան դասախօս են հրաւիրել Պարիզ ռուսաց բարձրագոյն դպրոցը, ուր նա դասախօսութիւններ էր կարդում հետևեալ թեմաների վերաբերեալ. 1) պատմական մատերիալիզմի քննադատութիւնը և 2) սօցիալական սիստեմ Լավրովի և Միխայլովսկու։ Թիֆլիս գալիս, Օդեսայումն էլ Րօրաքիձէն կարդացել է մի քանի դասախօսութիւն։

✦ Քութայիսի պրօֆեսիօնալ իգական դպրոցի վարչութիւնը, հոգաբարձութեան համաձայնութեամբ, Ի. Ճավճավաձէի յիշատակը յաւերժացնելու համար 4 աշակերտուհու ազատել է ուսման վարձից, մինչև դպրոցի դասընթացքը աւարտելը։

✦ Քութայիսում տարածված կողոպտումները և էկսպրօպրիացիան ժողովրդի մէջ մեծ տրտունջներ և գայրոյթ են առաջացրել։ Մարդ չէք տեսնի, որ այդ առիթով իր գայրոյթը չարտայայտի։ Անշուշտ այդ երևոյթը քաղաքային վարչութիւնը ի նկատի առաւ և որոշեց միջնորդութիւն յարուցանել գեն.-նահանգապետի առաջ, խնդրելով Թոյլատրել քաղաքացիներից ժողով գումարել, որը պէտք է խորհրդակցէ էկսպրօպրիացիայի և էկսպրօպրիատօրների վերաբերմամբ և միջոցներ մշակէ նրանց դէմ մաքառելու համար։

(«Իսարի»)

Պ. ԱՐԱՄ Թ...ԵԱՆՑԻ ԱՌԱՋԱՐԿԻ ԱՌԻԹՈՎ
(Նամակ խմբագրութեան)

Շուշի, 6 նոյեմբերի

«Մշակ»-ի № 148-ում պ. Արամ Թ...-եանցը առաջարկում է Խրիմեան Հայրիկի յարգողներին երախտագէտ լինել և նրա անունով պահել մէկ որբանոց։ Միանգամայն համակրելի մի առաջարկութիւն։ Անշուշտ թէ Թիւրքահայաստանի ջարդերը և թէ հայ-թուրքական խռովութեան ընդհարումները առաջ են բերել մի ստուար թիւ որբեր, որոնց պահել-պահպանելը բարոյական պարտք պէտք է համարէ հայ հասարակութիւնը թէկուզ հէնց յանուն Խրիմեան Հայրիկի։

Անցեալ տարի Շուշում մի խումբ բարի տիկիններ և օրիորդներ, առանց նկատի առնելու յարգել այս կամ այն մեծ մարդու անունը, մեծ ջանքերով և եռանդով բացին մէկ որբանոց-դպրոց։ Ահա տարուց աւել է, ինչ գոյութիւն ունի այդ հիմնարկութիւնը, որը պատսպարում է իր մէջ 33 երկսեռ որբեր։ Որբանոցը իր գոյութիւնը պահպանում է բացառապէս դրսի օժանդակութիւններով, որ սկզբում ստացվում էր կանոնաւոր կերպով։ Սակայն ներկայումս, որքան մեզ յայտնի է, որբանոցի կասսան դատարկվելու վրա է (մնում է 300 րուբլու չափ), մինչդեռ դրսի օգնութիւնները չեն ստացվում։ Նոյնիսկ այն մարդիկ, որոնք խոստացել են տարեկան նպաստներ ուղարկել, հիմա նրանցից ոմանք զլանում են այդ անել։ Սրա հետևանքը կը լինի այն, որ մեծ նեղութիւններով գլուխ բերված գործը պէտք է քանդել, հետևաբար և այս ցուրտ ձմեռն ու սով տարին 33 երկսեռ փոքրիկ որբերին փողոց նետել, որոնցից կէս մասը, մօտաւորապէս, գաւառներից են բերված։

Ով որ երեխայի տէր է, ով ծանօթ է թշուառութիւն ասած բանի հետ, անշուշտ նա կարող է ըմբռնել 33 որբերի կրիտիկական դրութիւնը։ Երևակայեցէք, ընթերցող, որբերի՝ թշուառ դրութեան մէջ [illegible]

[illegible]

է ցտապել։ Իւրաքիւնր կրիտիկական է։

Գայիանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 8 նոյեմբերի

Օրերս տեղական միջնակարգ դպրոցներից արտաքսված են բազմաթիւ չքաւոր աշակերտներ՝ մինչև որ չը մուծնեն ուսման վճարը։ Մենք չենք մտնում ոչ մանկավարժական խորհուրդների այս հակամանկավարժական ընթացքը քննելու, ոչ էլ անհրաժեշտ կազմակերպութիւններ հաստատելու բոլոր կարօտեալների վիճակը տնօրինելու համար։

Այդ արտաքսվածների թւումն է իմ մի ծանօթ ընտանիքի որդին՝ 6-րդ դասարանից։ Անհայր այդ ընտանիքը չափազանց սուղ միջոցներ ունի, կասէի աղքատ է, և միայն զգաստ, եռանդուն մայր-հայուհուն է պարտական, որ նա չէ կազմալուծվել մինչև այժմ... Ընտանիքի հայրը, գաղափարական մի մարդ, իր ժամանակ եռանդուն մասնակցութիւն է ունեցել ազգային գործերում, միշտ նշանաւոր մասն է հանել իր աշխատածից ազգօգուտ գործերի համար, քաշել է աքսոր նոյնանման գործերին մասնակցելու համար... և թողել է անապահով մի ընտանիք։

Այդ ընտանիքի աւագ որդին է այժմս փողոց շպրտված ուսման վճար չը տալու համար։

Ես ջերմ հրաւէր եմ կարդում բարեգործներին շտապել օգնութեան գալ ընդունակ պատանուն. Նրան միայն հարկաւոր է 70 րուբլի (ամբողջ տարվայ ուսման վճարը, որպէսզի երկրորդ կիսամեակում նոյն բանը չը կրկնվի)։

Փողերը խնդրեմ ուղարկել «Մշակի» խմբագրութեանը՝ ինձ յանձնելու համար։

Անհրաժեշտ գումարը լրանալուց՝ կը յայտնվի մամուլի միջոցով։

Պետրոս Զաքարեանց

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Պետերբուրգում հրատարակվող «С.-Пет. Вѣд.» թերթի նոյեմբերի 1-ի համարում զետեղված է մի յօդուած վեհափառ կաթողիկոս Խրիմեանի մահվան առիթով։

Յօդուածագիր Մ. Ալավերդեան խօսելով Հայրիկի մասին—իբրև ժողովրդասէրի, գրական գործչի և մինչև կեանքի վերջը հայ ազգի ապագայի բարելաւումը յուսացող մի մեծ մարդու,—բերում է Պետերբուրգի հայոց եկեղեցում հանգուցեալի արտասանած քարոզը, այն է՝ որ «հայերը չը պիտի յուսահատվեն, թէ Հայաստանը կործանվել է կամ կիսակործան է. ոչ, նա թէպէտ շատ բան է կորցրել, բայց և այնպէս, Աստուծոյ հովանաւորութեամբ, 4000 տարուց ի վեր ապրում են նրա զաւակները»։ Հայրիկը՝ իր քարոզի մէջ տարբերելով Թիւրքահայերի և ռուսահայերի քաղաքական դրութիւնը, առաջինների տանջանքները՝ շնորհիւ Թիւրքական րէժիմի, և երկրորդների բարեկեցիկ կեանքը, վերջացրել է իր քարոզը այսպէս.

«Մենք ջերմ կերպով կը հաւատանք, որ մեծ Թագաւորների արժանաւոր ժառանգը՝ մեր ամենաողորմած Թագաւոր Կայսր Նիկոլայ II-ը վերջ կը դնէ Թիւրքահայաստանի մէջ գտնվող մեր եկեղեցու և եղբայրների տանջանքներին ու այդպիսով կը յաւերժացնէ Իր Պապերի փառահեղ յիշատակը»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

Լօնդօնից Էդինբուրգ 5 $1/2$ ժամում.—Անգլիացի հռչակաւոր արագավազ Ս. Ֆ. Էդջը առաջարկեց Լօնդօնից Էդինբուրգ գնալ հինգ ժամում։ Նա այդ հսկայ ճանապարհն այդքան կարճ ժամանակամիջոցում կտրում անցնում է ինքնաշարժ մի կառքով, որի տարողութիւնը հասնում է 70 ձիու ոյժի։ Կառքը մի ժամում անցնում է 117 կիլօմետր (1 կիլօմետրը հաւասար է մօտ 1 վերստի)։ Լօնդօնի հեռաւորութիւնը Էդինբուրգից 644 կիլօմետր է, և ամենաարագընթաց երկաթուղին անգամ մինչև այժմ այդ տարածութիւնը կտրել-անցել է 8 ժամում։ Որովհետև օրէնքով արգելված է այդ[illegible]

[illegible]

[illegible]

Խմբագիր՝ [illegible]

Հրատարակիչ՝ [illegible]

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ե. Կ. ԽՕԴՆԵՎԱ—9½—2 ժ. ատամի հիւ.

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.։

Կ. Ի. ԳՋԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան։

Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—11—12 ժ. կանանց և մանկաբարձութեան։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ—6—7 ժ. վիրաբուժ., վեներական, միզասեռ և մորթու հ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԱՆԴՐԿՈՎԿ. ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ
ԶՄԵՌԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆ
(Նշանակված են Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ▬—◆

ԲԱԳՈՒ (Գանձակ, Եւլախ)

Արագ—գիշ. 12 ժ. 28 ր., Գանձակ—գիշ. 5 ժ. 42 ր., Եւլախ—առաւ. 7 ժ. 19 ր., Բագու—ցեր. 2 ժ. 43 ր.։ Պօստ.—երեկ. 9 ժ. 41 ր., Գանձակ—գիշ. 4 ժ. 13 ր., Եւլախ—առ. 6 ժ. 27 ր., Բագու—ցեր. 5 ժ. 39 ր.։ Մարդատար—ցեր. 7 ժ 53. ր., Գանձակ—ցեր. 2 ժ. 10 ր., Եւլախ—ցեր. 4 ժ. 21 ր., Բագու—գիշ. 1 ժ. 50 ր.։

ԲԱԹՈՒՄ (Փօթի, Միխայլօվօ, Ռիօն)
Մարդատար (№ 7).—առ. 10 ժ. 58 ր., Փօթի—ցեր. 1 ժ. 30 ր., Միխայլօվօ—ցեր. 2 ժ. 58 ր., Ռիօն—երեկ. 7 ժ. 21 ր., Բաթում—գիշ. 12 ժ. 10 ր.։ Պօստ.—առ. 9 ժ. 15 ր., Փօթի—ցեր. 11 ժ. 49 ր., Միխայլօվօ—ցեր. 1 ժ. 19 ր., Ռիօն—երեկ. 5 ժ. 47 ր., Բաթում—գիշ. 10 ժ. 45 ր.։ Մարդատար (№ 5)—գիշ. 11 ժ. 22 ր., Փօթի—գիշ. 1 ժ. 57 ր., Միխայլօվօ—գիշ. 3 ժ. 20 ր., Ռիօն—առ. 7 ժ. 41 ր., Բաթում—ցեր. 12 ժ. 27 ր.։

ԵՐԵՒԱՆ (Ալէքսանդրօպօլ)

Ապր.-մարդ.—ցեր. 3 ժ. 16 ր., Ալէքսանդրօպօլ—գիշ. 2 ժ. 30 ր., Երևան - Ուլուխ. առ. 8 ժ. 22 ր.։ Պօստ.—գիշ. 1 ժ. 8 ր., Ալէքսանդրօպօլ—ցեր. 11 ժ. 53 ր., Երևան—Ուլուխ.—ցեր. 5 ժ. 35 ր., Նախիջևան—գիշ. 12 ժ. 32 ր., Ջուլֆա—գիշ. 2 ժ. 35 ր.։

ԲԱԳՈՒԻՑ (Պետերբուրգի ժամանակով)
Մարդատար—առ. 4 ժ. արագ.—ցեր. 4 ժ. 4 ր.։ Պօստ.—ցեր. 11 ժ. 23 ր.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ—Մարդ.—առ. 10 ժ. 38 ր.։ Պօստ.—առ. 6 ժ. 49 ր.։ Մարդատ.—ցեր. 5 ժ. 46 ր.։

ԵՐԵՒԱՆ-ՈՒԼՈՒԽԱՆԼՈՒԻՑ — Պօստ.—առ. 1 ժ. 58 ր.։ Ապրանք.-մարդատար—գիշ. 1 ժ. 50 ր.։

ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ—Պօստ. գիշ. 4 ժամին։ Մարդ.-ապրանք.—ցեր. 3 ժ. 21 ր.։

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ — Պօստ.—7 ժամին։ Մրդ. ա-ապրանք.—6 ժ. 58 ր.։

1500 ՌՈՒԲԼԻ գրաւականով
ՈՐՈՆՈՒՄ ԵՄ

կասսիրի, գործակատարի կամ արտելշչիկի ՊԱՇՏՕՆ, գործարաններում, գաստրօնօմիչեսկի, բակալէյնի և ծխախոտի խանութներում։ ՑԱՆԿԱԼԻ ԷՐ գումար [illegible]

[illegible] 5—8

[illegible]

Մասնակցութեամբ դերասան Յ. ԱԲԷԼԵԱՆԻ
Առաջին անգամ Թիֆլիսում
I
ՆՇԱՆԱԾՆԵՐ
Դրամա 3 գործ. հեղ. Ալ. Աբէլեանի
II
Բարեհաճ մասնակցութեամբ Իւ. Ի. Սպենդիարեանի և Ս. Ա. Բերեժանեանի
ՏՕՆԱԾԱՌ
պիէս 1 գործ. Նեմիրօվիչ-Դանչենկօյի
Մասնակցում է ամբողջ խումբը
Տեղերի գները սովորական են
Սկիզբն է 8 ժ. երեկոյեան
(շ. կ.) 2—2

Շուտով լոյս կը տեսնի
ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆԻ
„ԻՄ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ
ԲԱՐՈՅԱՊԷՍ ԸՆԿԱԾ ԵՒ
ԱՄԵՆՔԻՑ ԱՐՀԱՄԱՐՀՈՒԱԾԻՆ"
(կ.) 5—7

Լոյս տեսաւ
Ս. ԴԷՄՈՒՐԵԱՆԻ
„ՔՆԱՐ"
երգարանը (եւրօպական նօտաներով)։ «ՔՆԱՐ»-ը բաղկացած է 106 երգ, մեծ մասը ժողովրդական երգերից. գինն է 1 ր.։ Դիմել՝ Баку, Арм. школа, Гимназическая ул., Степану Демурянцу, կամ Моздокъ, С. И. Яралову, և կամ Петербургъ, ред. „Сапричъ", Окрояну. (օ.մ.) 17—30

„ԳՈՒՏԵՆԲԵՐԳ"
գրավաճառանոցում ծախվում է
А. ТУМАНОВЪ
Русско-Армянскій словарь
Գինն է 75 կ. կազմված 1—15
Պօստի ծախքն է 25 կոպէկ
Դիմել՝ Тифлисъ, книжный магазинъ „Гуттенбергъ" Г. Галустяну
3—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ
և վաճառվում են
„ԱՐԱՔՍ"
1908 թ.
ՊԱՏԻ ԵՒ ԾՈՅԻ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
հետաքրքիր և հարուստ բովանդակութեամբ։
Գները՝ պատինը արժէ | 40 կ.
ծոցինը » | 20 կ.
Դիմել՝ Александрополь, типографія Санояна. Թիֆլիսում պահեստը գտնվում է «Փարոս» գրախանութում՝ Նիկ. Մատինեանի, Эрив. площадь. Գումարով գնողներին ձեռնտու պայմաններ։
(Ե. Հ. Կ.) 25—3

[illegible]

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
Վերադարձաւ Կովկասի հանքային ջրերից և վերսկսեց ընդունելութիւնը ներքին և ջղային հիւանդների, առաւօտ. 9—12 ժ., երեկ. 5—7 ժամ։
Միքայէլեան փողոց, № 27։
(Ե. Հ. շ. կ.) 23—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզային, վեներական և սիֆիլիսական հիւանդութիւնների. ընդունում է հիւանդներին ամեն օր, առաւօտեան 12—1 ժամը, իսկ երեկ. 6-ից մինչև 8-ը։
Կուկիա, Սեմեօնովսկի փողոց, № 16։
(ու. կ. ե.) 27—30

ԲԺԻՇԿ
Ս. Մ. ՄՕՆԻՆ
Մասնագէտ՝ սիֆիլիս, վեներական, միզանցքային և կաշու հիւանդութիւններ։ Միզանցքի բորբոքում և ցիստօսկօպիա։ Յատուկ անալիզներ։ Ընդունելութիւնը առաւ. 8—10 ժ. և երեկ. 5—8 ժ.։ Կանանց և երեխայոց՝ 4—5 ժամը ցերեկվայ։ Միքայէլեան փողոց, № 24, տ. Քարթվելովի, մուտքը Սեմեօնովսկի փողոցից, № 4.
(կ.) 3—4

Իշխանութեան Թոյլտուութեամբ Թիֆլիսում հիմնված է
Ատաղձագործների ՊՐՕՖԷՍԻՕՆԱԼ ԲԻՒՐՕ,
որը վերցնում է ատաղձագործական աշխատանքներ չափաւոր գներով, համեմատ աշխատավարձի, կտորով և օրով. միևնոյն ժամանակ վերջինի գները բաժանված են 4 կատեգորիայի։ Բիւրօն երաշխաւոր է իր անդամների համար միայն այն դէպքում, եթէ պատուէրը տրված է իրան—բիւրօյին։ III քաղաքամաս, Բուսսկայա և Վանքսկայա փող. անկիւն, տուն Ներսիսեան դպրոցի, վերին յարկ, ամեն օր ցեր. 7—3 ժամը։
(կ.) 3—8

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ
Սեւ ծովի ափին, ԱՆԱՊԱ քաղաքից 8 վերստ հեռաւորութեան վրա 3 հողաբաժին՝ 27-ական դես. իւրաքանչիւրը։ Ափին կան նաւահանգիստ, նաւաշինարան և Կանկրինի նաւթարդիւնաբերական ընկ. նաւթի խողովակ։ Հողը հրաշալի է խաղողի, այգիների, բանջարանոցի և ցանելու համար։ Հրաշալի ամարանոց, կլիմայական կայարան, լողարաններ։ Հարցնել՝ Артиллерійская ул., № 15, Անատոլ Ֆրանցովիչ Ջինատօրին։ (օ. մ.) 10—10

Ն Ո Ր - Ա Շ Խ Ա Ր Հ
Գրական, քաղաքական և հասարակական պատկերազարդ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ
առաջին **1907** թ. տարի
Առաջին համարը լոյս կը տեսնի կիրակի, 11-ին նոյեմբերի։
Առանձին համարը Թիֆլիսում և թէ գաւառներում—10 կոպ. | Տարեկան բաժանորդագինը ամեն տեղ **4** ՌՈՒԲԼԻ
Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից, առաւօտեան ժամը 11-ից մինչև 2-ը։ Խմբագրութեան ժամանակաւոր հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція журнала „Норъ-Ашхаръ", Водоподъемная ул. № 8 (Чугуреть) [illegible]
Խմբագիր-հրատարակիչ՝ [illegible]
3—4
(ու. կ. ե.)